

Elçin İsgəndərzadənin poemalarında I Qarabağ müharibəsi

Bahar Məmmədova (Bərdəli)

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu. Azərbaycan.

E-mail:baharmemmed3@gmail.com

Annotasiya. Elçin İsgəndərzadənin çap olunmuş iyirmi iki poemasından əksəriyyəti I Qarabağ savaşından qaynaqlanır. Bu mənada şairin “Məmməd Araz qayası”, “Şahmar şikəstəsi”, “Biganəlik iqlimi”, “Qarabağ xronikası”, “Turan savaşçısının nəğmələri”, “Bu qala bizim qala” kimi əsərləri diqqəti çox cəlb edir. Məqalədə vətənpərvərlik duyğusu ilə zəngin olan həmin əsərləri təhlil edilib. Çox da böyük olmayan poemalar ayrı -ayrı fraqmentlərdən ibarətdir. Formaca bir-birinə bənzəsələr də məzmunca hər biri müstəqil poetik əsərlərdir. Həmçinin, bu poemaların hər biri görkəmli tarixi şəxsiyyətlərə – alimlərə, şairlərə, rəssamlara həsr olunub. E.İsgəndərzadənin poemaları haqqında digər alimlərin də tədqiqat əsərləri vardır, yeri gəldikcə bu əsərlərə də istinad edilmişdir.

Açar sözlər: Elçin İsgəndərzadə, poema, Qarabağ, müharibə, təsvir, tərənnüm

Məqalə tarixəsi: göndərilib – 01.04.2021; qəbul edilib – 15.04.2021

Reflection of the I Karabakh War in verse of Elchin Iskenderzadeh

Bahar Mammedova (Bardali)

Doctor of Philosophy in Philology

Institute of Literature named after Nizami Ganjavi of ANAS. Azerbaijan.

E-mail:baharmemmed3@gmail.com

Abstract. Most of the twenty two published poems by Elchin Iskenderzadeh are dedicated to the First Karabakh war. In this sense, works of the poet such as “The Rock of Mamed Araz”, “Shakhmar Shikeste”, “Climate of Indifference”, “Karabakh Chronicle”, “Songs of Turanian Warrior”, “This Fortress is Our Fortres” attract attention. In this article, researcher Bahar Mammadova tried to analyze those works that are rich in patriotism. Short poems consists of separate passages. Despite the similarity in form, each of them in its content is an independent poetic work. Also, each of these poems is dedicated to outstanding historical figures - scientists, poets and artists.

Other scientists also have studies dedicated to the poetry of E.Iskenderzadeh. Of course, the author also mentioned their research in her article.

Keywords: Elchin Iskenderzadeh, poem, Karabakh, war, description, praise

Article history: received – 01.04.2021; accepted – 15.04.2021

Giriş / Introduction

Elçin İsgəndərzadə 90-cı illər ədəbi nəslinə mənsubdu. Əslən qarabağlı – Şuşalı olan şairin poetik yaradıcılığı, demək olar ki, Qarabağ probleminə həsr olunub. Elçin həm şeirlərində, həm də poemalarında Qarabağ müharibə-münaqişələrini yetərincə əks etdirə bilib. Onun çap olunmuş iyirmi iki poemasının əksəriyyəti vətəni, onun təbiətini, yaradıcı, qurucu, mübariz və döyüşkən insanların təsvir və tərənnümüdür. “Məmməd Araz qayası”, “Bu qala – bizim qala”, “Qarabağ xronikası”, “Turan savaşının nəğmələri”, “Şahmar şikəstəsi”, “Mavi Mərmər” kimi əsərləri məhz

bu qəbildəndir. Poemalarında Elçin I Qarabağ müharibəsindəki erməni hiyləsini, əsir düşən vətənin bir parçasını, Şuşa həsrətini qabardaraq, Araz, Təbriz harayını da eşitdirir.

Əsas hissə / Main Part

“Məmməd Araz qayası” Xalq şairi Məmməd Araz həsr olunub. Mövzu, məqsəd, ideya isə Vətəndir, onun parçalanmış torpaqlarıdır. Poemada Məmməd Arazın məşhur misralarından istifadə edən Elçin onun Vətəndə və ədəbiyyatda yerini, mövqeyini, məqsədini, məramını göstərir. Demək, burada Məmməd Araz vətənləşmiş bir şair obrazıdır.

Digər poemasında Elçin ölməz şairimiz Şahmar Əkbərzadənin obrazını yaradıb. “Şahmar şikəstəsi” adlanan bu əsərdə müəllif Şahmarın misralarından yeri gəldikcə istifadə edərək Qarabağ problemini göz önünə gətirir.

Şairin poema-rekviyem adlandırdığı “Qarabağ xronikası” əsəri Qarabağ hadisələri haqqında ayrı-ayrı etüdlərdir, – desək, daha doğru olardı. Şair bu əsəri atasının və Qarabağ həsrəti ilə dünyasını dəyişənlərin xatirəsinə həsr edib. Poemada ən çox Bakıda məskunlaşan qaçqınların gündəlik həyatı, düşüncələri, yurd nisgili poetik nəql olunur. Bu qaçqınlardan biri Lenin ordenli Məcid kişidir. Oğlu şəhid olub, qızını, gəlinini əsir aparıblar, ev-eşiyi, var-dövləti də erməniyə qalıb. İndi bu zavallı, beyni dumanlı insan Bakıda öz kölgəsinə sığınıb, Şuşanı yalnız yuxuda gəzib, dolanır...

Bakı–Təzəbazar indi qaçqınların bazarına çevrilib. Yaşlı nəsil nisgil içində, dəliqanlı cavanlar bıçaq belində Bakı küçələrində, qan uddurur biri-birinə. Qarabağın məşhur şəhər, kənd, dağ, çay adları Bakıda çayxanalara, kafe-restoranlara verilib və bu iş yerləri bəzən döyüş meydanına çevrilir. Nəbat nənə Şuşaya getmək üçün avtobus axtarır, Bakı–Şuşa avtobusunu:

*Məni Şuşaya apar, oğlum,
Məni Şuşaya apar, qurbanın olum...
Ölməmişdən qabaq bir də
Şuşanı görmək istəyirəm mən,
Şuşada ölmək istəyirəm mən... [2, s.371]*

Epik şeirlərində Elçin İsgəndərzadə ən çox səmimi, vətənpərvər, insanpərvər, yurdsevər duyğularını aydın ifadə edir. Qaçqın şəhərcikləri artsa da, nə qədər komfortlu, bəzək-düzəkli, güllü-çiçəkli olsa da, o yurdun yerini vermir, çörəyi belə o yerin çörəyinin ətrini, dadını-duzunu əvəz etmir. “Qan sızır məmləkətin torpağından, daşından, // Bu məmləkət bizimdi, qışı, baharı bizim...” – deyərək şairin lirik qəhrəmanı üsyan edir.

Şəhid şair Nizami Aydının xatirəsinə həsr etdiyi “Lorka və siyah ay” poemasının maraqlı süjet xətti var. Müəllif onu həm də “İspan kitarası üçün poema” adlandırır. Əsər İspan şairi Federiko Qarsia Lorkanın həyatından fraqmentlərdir. Azadlıq şairinin solçulara qoşulması, onun siyasi baxışları və poetik tənqidləri İspan hakimiyyətinə xoş gəlməyib. Və o güllələnib.

Elçin öz dəsti-xəttinə sadıq qalaraq çox uğurla İspan şairinin də bədii obrazını yaradıb:

*Lorka, Lorka, güllələdilər səni
Fiqarosda, bir ağacın dibində...
Sən şeirin qana boyandı
Şair, sənənin sol cibində... [2, s.113]*

Vaxtsız, yersiz, mənasız, lakin məqsədli şəkildə öldürülən şairi Elçin ağılla, bayatılarla tərənnüm edir, onu səmimiyyətlə, ürəkağrısı, yangısı ilə oxşayır:

*Yenə ümid yollarını
Ruzigarlar bağladı...*

*Şairi öldürdülər,
Göy üzündə Ay ağladı... [2, s.118]*

Çox təəssüf ki, bu Ay gümüşü rəngdə yox, Siyah Aydı. Qapqara bir Ay, ölüm, zülm gətirən bir Ay, şair ömrünə son qoyan, qıyan, nakəsləri qaranlıqda gizlədən, əridən Aydı bu Ay. “Göy üzündə siyah Ay, // Laylay, Federiko, laylay...” – deyir şair ürəyi və şair qələmi. Vətən üçün döyünən bir şair ürəyini Vətən xainləri çox asanlıqla susdura bilir. Elçin burada da, ənənəsinə uyğun olaraq, şairin məşhur misralarından yeri gəldikcə istifadə edir. “Yazda çiçəkləmək istəsən torpaq ol, // Mən torpaq oldum... Mən rüzgaram...” – söyləyən Lorkaya Elçinin poetik cavabı belədir:

*Ölüm deyil, torpaqdı,
Torpaqdı hər şeyin sonu...
Göy üzündə dəfn olunmaq istərdi,
Göyüzü götürmür insanoğlunu... [2, s.120]*

İspan şairinin həyatı da, ölümü də, qəmli, kədərli şeirləri də, Vətən ətirli poeziyası da Azərbaycan şairinə yaxşı tanışdı və həm də çox doğmadır. Lorkanın şeirlərində İspaniyanın təbiəti var, musiqisi, rəsmi var. Onun hər şeiri musiqi dolu bir tablodur. Elçin əvvəlcə Lorkanın öz ruhuna uyğun, qəlbinə yaxın şeirlərini dilimizə tərcümə edib çap etdirir, sonra isə onun haqqında bu poemanı qələmə alır.

Poemada Lorka ilə gəncəli şəhid şair Nizami Aydının müqayisə olunması da çox maraqlı və təbiidi. Döyüş dostlarını xilas edərkən özü tankın içində faciəli surətdə diri-diri yanan Nizami Aydın da azadlıq şairi, azadlıq carçısı, azadlıq təşnəsi idi. Vətənin azadlığı, bütövlüyü, müstəqilliyi üçün özünü qurban verən Nizami Aydın da Lorkanı azadlıq şairi kimi çox sevirdi və onun şeirlərini dilimizə tərcümə etmişdi, onun haqqında poema yazmışdı. Demək, əsl şairləri – dilindən, dinindən, milliyyətindən, irqindən asılı olmayaraq birləşdirən sehrli bir qüvvə, sirlə bir bağlılıq da var.

Şair Murad Köhnəqala Elçinin bu poeması haqqında danışarkən belə deyir: “Elçinin şeirlərini oxuduqca adama elə gəlir ki, o nə vaxtsa bir ömür yaşayıb, gənc yaşında güllələnib. Eynilə Lorka kimi. Elçinin yaradıcılığından zərif qırmızı xətt kimi keçən nisgilin səbəbini də tapmışıq: Qarabağ nisgili”. Əlbəttə, bir şair kimi, Vətəninə sevən bir insan kimi Elçinə də bu hislər, həyəcanlar yad deyildi. Və onun da Lorkanın şeirlərindən geri qalmayan əsərləri vardır. M. Köhnəqala məhz bunu nəzərdə tutaraq daha sonra yazır: “Onun şeirləri güllələnmiş bir şairin qoynundan tökülən vərəqələrə bənzəyir. “Siyah Ay” ifadəsi qara karandaşla çəkilməmiş eskizləri xatırladır. Bunu da deməliyik ki, Elçinin şeirlərindəki təbiət təsvirləri Lorka poetikası ilə çox oxşardır” [4, s.60].

Poema şairin qəlbindən süzülən bir arzu ilə bitir:

*İlahi, elə et ki,
Göy üzündə siyah Ay
Görünməsin bir daha...
İlahi, elə et ki,
Şairlər ümidlə baxsın sabaha... [2, s.126]*

E.İsgəndərzadənin “Salvador Dali üçün Madriqal” poeması məşhur ispaniyalı rəssam Salvador Daliyə həsr olunub. S.Dali rəssamlıqla yanaşı heykəltəraşlıq, fotoqrafiya da edib. Eyni zamanda o aforizmləri zəngin sözləri ilə də yadda qalıb. Elçin onun bu sözlərindən istifadə edərək bir poetik yola çıxıb və çox maraqlı bir əsəri araya-ərsəyə gətirib.

S.Dalinin məşhur sözlərindən – aforizmlərindən biri belə idi: “Sürrealizm – mən özüməm”. Elçinin ona poetik münasibəti:

*Sən sürrealizmin özü idin,
Sən fələyin gözü idin,
Sən əsrin sözü idin,
Salvador Dali... [2, s.85]*

“Sən kimsən Salvador Dali? // Bəlkə bir dahi, bəlkə bir dəli?!”- deyə düşünən şair onu bu günümüzə müqayisə edir. “Mənim babam Dədə Qorqud, sənin baban Don Kixot, // Amma hər ikimizi ovsunlayır müqəddəs od!” – deyir.

Dalinin başqa bir məşhur kəlamı: “Üfiqin gizlətdiyi şey metafizikadır”. Şairin ona münasibəti başqa bir dünyadır: “Sən üfiqə qədər görünən bu dünyadan, // Könüllüçə vaz keçdin. Sən fırçanla yaratdığın tablolarına köçdün...” Əgər şair öz şeirlərindən boylanırsa, rəssam da öz çəkdiyi tablolarından, rəsmlərindən görünür.

“Elçin İsgəndərzadə poema qəhrəmanlarının öz sahələrində hansı zirvədə olduğunu dəqiq bilir. Zirvədəki sənət özəlliklərinə də həssaslıqla yanaşır... O, qəhrəmanlarını öyrənir, keçdikləri həyat yolunu, əməllərindəki uğurlarını, fəaliyyətlərindəki xeyirxahlıqlarını məhz bir insanşünas kimi tədqiq edir” [1, s.54-55].

“Turan savaşıçısının nəğmələri” – böyük ustad və dost Çingiz Ağa Torekul oğlunun əziz xatirəsinə həsr olunmuş bu əsəri Turan ellərinin nəğmələri də adlandırmaq olar. Əsər Turan ellərinin yazı erkən gələn durnaların nəğmələri ilə başlayır. Bu nəğmələri hər kəs – qocalar da, cavanlar da, uşaqlar da həsrətlə gözləyir. Sanki durnaların erkən gəlişi Qışın üstündə baharın son qələbəsidir. Çünki məhz bundan sonra yazın çiçəklənməsi, Günəşin bahar təbəssümü başlayır:

*Erkən gələn durnalarla
Bahar gəlir dağlara !
...Erkən gələn durnaları
Gözləyir sıra dağlar... [2, s.210]*

“Həyəcan içində olan müəllifin yolu Turanın bir parçası olan Qırğızıstana – “Manas” elinədir. O yerə ki, orada görüşüb qovuşacağı, dərdləşəcəyi manasçılar var, şöhrətinin başı buludlara dirənən yazıçı Çingiz Aytmatov var” [3, 64-65]. Təbii ki, şairin də yazıçıya deyəcəkləri var. Bir soydan, bir kökdən olan Turan elləri həmişə bir olub axı. Onlar durnaları, baharı da bir qarşılayıb, bu ellərə, bu yurdlara, bu torpağa, uluslara göz dikən yağdı düşmənləri, yadelliləri də:

*... Beştellli durnam mənim
Bir namərd hədəfində...
Şəhid ruhları uçur
Durnaların səfində... [2, s.211]*

Şairin lirik qəhrəmanı Bişkekdə manasçılar, sənətkarlar tərəfindən çox isti, mehriban qarşılanır. Və bu isti münasibətlər də poetik sözlərə çevrilərək əbədləşir: “Qırmızı yaylıqlı qovaq kimidi, bu yerlərdə gənc qızlar – Göz görər, könül vurular! // Eşq dedikləri buymuş, axar sular durular...”

Bu yerlərin təbiəti də insanları kimi gözəldir. Lirik qəhrəman bu yerləri özünə əbədi məkan, məskən seçmək istəyir: “Ağac olub çiçək açmaq keçir könlümdən, allah! // Quş olub göydə uçmaq keçir könlümdən, allah!” Daha sonra şair bu yerləri, qədim-qayım Türk ellərini, onların birliyini vəsf eləyir. “Tutya Türk torpaqları buxur və qan qoxuyur. // Qılıncımız düşməne ölüm hökmü oxuyur!”

Hər il Orta Asiya respublikalarında bir ənənə olaraq “Manas” günləri – şeir, mahnı, saz-ozan deyimləri, deyişmələri, yarışları keçirilir. Bu yarışlarda qalib gələnələr ödəül olaraq “Manasçı” adını-titulunu qazanır. Bu adı ilk qazananlardan biri böyük qırğız yazıçısı, dünya şöhrətli Çingiz Aytmatov olub. Odur ki, tədbirdə iştirak edən E.İsgəndərzadə Çingiz adını da əbədləşdirir:

*Yəhərlədin ağ atını,
Tarixə yazdın adını...
Gördüm bəyaz qanadını,
Manas oğlu Çingiz ağa! [2, s.216]*

“Biganəlik iqlimi” hər gün qarşılaşdığımız, gündəlik həyatımızda gördüyümüz, izlədiyimiz hadisələrin poetik təsviridir, tərənnümüdür. Bu hadisələr çoxdur. Başqa ölkələrdə yaşamağa məcbur olmuş qaçqın soydaşlarımızın vətən həsrəti, yad ölkədə ölüm-itim qorxusu... heç nədən şərlənib həbs olunmaq qorxusu... Ev-eşiyini itirib Çadır şəhərciyində qışda donmaq, yayda yanmaq qorxusu... Atəşkəs olsa da hər gün gələn şəhidlər, anaların fəryadı... Kasıbçılıq, işsizlik... Pərən-pərən düşən övladlar, başsız qalan ailələr... Yetim uşaqlar...

E.İsgəndərzadə bir poemada bu tip hadisələri bir yerə cəm edərək ümumi şəkildə, ayrı-ayrı fraqmentlərdə düşündüklərini, gördüklərini, duyduqlarını, bir sözlə, müşahidə etdiklərini oxucusuna ötürür. Onları biganəlikdən uzaq olmağa çağırır. Düşünür ki, bəlkə bu hadisələrin kökündə elə bizim biganəliyimiz, laqeydliyimiz durur? Bəlkə birliyimizi - diriliyimizi qorusaq hər şeyin öhdəsindən asanlıqla gələ bilərik:

*Bu yurdun ölüm-dirim savaşında
On doqquz yaşında şəhid olmuş oğlunun
Hələ əqrəbləri işləyən yadigar qol saatını
Son təsəlli kimi ürəyinin başında gəzdirən
Əli qabarlı, ömrü vüqarlı, qarabağlı, qarabaxtlı
Bir kişinin nadan məmurun qapısında
Çəkdiyi çiləni görmüsünüzmü?!
Görmüsünüzsə əgər... deməli hardasa gecikir
Son savaş... ulu zəfər... [2, s.284-285]*

Müəllif ürəkəğrısı ilə demək istəyir ki, əgər icraçı məmurlar müharibə iştirakçısını - əlilini, qazisini eşitmirsə, görmürsə və ya görmək istəmirsə, görməzdən gəlicə, onların problemlərini həll etməsə bu hardasa elə vətənə xəyanət kimidir. Çünki bu münasibətlər olacaq son savaş, Ulu, Böyük Zəfəri ləngidir. Başqa sözlə, qazilərə olan ögey münasibət yeni qazilərin yaranmasının, meydana çıxmasının qarşısını alır. Bu, həmçinin, vətənpərvərlik hissinin də üstünə kölgə salır, yeni gəncliyi qorxudur.

I Qarabağ savaşından sonra evindən, torpağından qovulan bir milyona yaxın insanın sığındığı Çadır şəhərcikləri əslində ölüm düşərgəsini xatırladırdı. Qocalar, uşaqlar, körpələr bu şəraitə parça evlərdə çox yaşaya bilmirdilər. Hər kəsin gözü qarşısında bu “evlər”dən gündəlik olaraq qəbiristanlığa cənazələr daşınırdı:

*Çadır şəhərciklərində
İnsanlar çərləyib, ölüb gedirlər...
Sağ qalanlar yaşamırlar, sadəcə
Yaşamaqda israr edirlər... [2, s.291]*

Təzadlarla dolu həyat, məntiqə, ağıla sığmayan həyat hekayələri Elçinin qələmi ilə canlanır, dil açıb hər kəsi qəflət yuxusundan, biganəlikdən ayılmağa, oyanmağa səsləyir. Murov dağında Vətənin sərhədlərini qoruyub şəhid olan oğulun anası Aranın istisində dəmir vaqonda yaşayır. Oğulun qanı, canı bahasına qoruduğu Vətəndə anasının yaşamağa bir evi-ocağı yoxdu... Və bu kimsəni maraqlandırmır... Şəhid atanın qızı təhsil almaq üçün pul ödəməli...

*Qardaşlar, dayanın, göylərə baxın,
Qərib ruhlar uçub keçir,
Buludları bozarmış göy üzündən... [2, s.294]*

“Elçin İsgəndərzadənin poemalarında lirik-publisistik və lirik fəlsəfi düşüncələr bu əsərlərin janr-strukturunu da təyin edir. Əsasən fraqmentlər şəkildə qurulan, bir-birinin məntiqi davamı olan fraqmentlərin hər birində konkret olaraq bir təəssüratını ifadə edir. Sonra başqa bir fraqment gəlir, əvvəlkinin məntiqi davamına çevrilir” [5, s.125].

Demək, Elçinin poemalarının əksəriyyəti struktur baxımından bir-birindən fərqlənir. Lakin müxtəlif mövzular bu və ya digər dərəcədə, Elçinə məxsus şəkildə məntiqi ardıcılıqla poetik əks olunur. Bu mənada “Biganəlik iqlimi” cəmiyyətdə hər gün rastlaşdığımız ictimai mövzusu ilə seçilir, fərqlənir və oxucusunu çox düşündürür.

“Bu qala bizim qala”. Poema qarabağlı alim Xudu Məmmədova itihaf edilib. Bu əsər də ayrı-ayrı fraqmentlərdən ibarətdir. İlk fraqment qədim insanların yaşayış məsgəni olmuş Azıx mağarası və oradan gələn ulu səslərin təsviridir. Azıx mağarasından Türk dünyasına – Orxana, Yeniseyə qədər səpələnən Göy Tanrı övladları əllərində qılınc-qalxan at belində bu torpaqları yadellilərdən qoruyub, saxlayıb, yaşadı və yaşayıblar. Amma indi - XXI əsrdə bu mağara da, onun ətraf əraziləri də erməni vandallarının ayağı altındadır. Bu torpağın yetişdirdiyi Xudu Məmmədov kimi alimlərin narahat ruhu isə Qarabağ səmasında dolaşmaqdadır.

*Göy Tanrı, qoru bizi –
Biz döyüşdə ölürük...
Qılıncıma and olsun –
Biz ölümə gülürük! [2, s.189-190]*

Sonrakı fraqmentdə Xudu Məmmədovun doğulduğu Ağdamın Mərzili kəndi, onun arzuları tərənnüm olunur. Şairin lirik qəhrəmanı Böyük Turanın bir parçası – Mərzili – “Tarix bizdən başlayır!” – deyir. Xalq içində bu gün də ağızdan-ağıza dolaşan bir bayatı əsərin leytmotivinə çevrilir:

*Bu qala bizim qala,
Həmişə bizim qala!
Tikmədim özüm qalam,
Tikdim ki, izim qala! [2, s.196]*

Filologiya elmləri doktoru Vaqif Yusifli bu poemada iki xətt olduğunu göstərir: “Birinci xətt Xudu Məmmədovun candan əziz sevdiyi Azərbaycanla, onun tarixi keçmişi ilə bağlıdır. Burada Ay obrazı sanki tariximizi işıqlandıran bir rəmzə, simvola çevrilir”. Daha sonra alim ikinci xəttin Xudu Məmmədov obrazı ilə bağlı olduğunu qeyd edir. “Elçin İsgəndərzadə epik planda deyil, lirik fonda bu obrazı yaradır. Daha doğrusu, Xudu Məmmədovun tariximiz, elmimiz qarşısında böyük xidmətlərini xatırladır” [5, s.117-118].

“Cavid cihadı” poeması ölməz sənətkar Hüseyn Cavidin həyatından poetik fraqmentlərdi. “Epiloq əvəzi” bu misralarla başlayır: “Min illərdi Əfəndim, talandı bu dünyada...// Eşqdən başqa nə varsa yalandı bu dünyada...” [2, s.142]. Daha sonra şair Hüseyn Cavidin mənəvi dünyasını, mənəvi obrazını yaradır. Düzdür, Cavidin misralarından istifadə olunmur, amma hər ifadə, misra onun əsərlərini xatırladır: “Göydən yağış tökülür, qara qarğış tökülür...// İblisin üzü gülür şeytanlar arasında...” Və ya “Şair eşqə aşıqdi, səmada barışıqdi...// Zəmanə qarışıqdi zamanlar arasında...” Bu Hüseyn Cavidin yaşadığı zaman dilimidir. Onun həyatını alt-üst edən, ailəsini pərən-pərən salan, evini dağıdan, özünü Sibirdə zindanda əsir saxlayan, elə bu əsirlikdə də məhv edən zaman dilimi.

Hüseyn Cavidin həyatı, yaşadıkları Əyyub peyğəmbərin həyatına bənzəyir. Dözümün simvoluna çevrilən, dözümlü peyğəmbəri kimi tanınan Əyyub peyğəmbər zülmün, ağrının, acının içindən boy verib. Maraqlı və çox düşündürücüdür ki, istedadlı, vətəninə, xalqına, ailəsinə sevinən, həmişə əsərlərində bu yüksək duyğuları tərənnüm edən şair necə olur ki, bu qədər faciə yaşayır?

Niyə bəs cahil insanlar heç vaxt kamil insanların yaşadığı sərt, dözülməz, qarışıq, ağırlı həyatı yaşayırlar?

*Ağıla gəlməyənlər başına gəldi,
İblis də şaşdı bu xəyanətə...
... Üzünə durdular, Cavid Əfəndi,
“Burjua şairi” dedilər sənə...
Sənə yol göründü – Sibir yolları,
Şairə qiyanlar qıydı Vətənə... [2, s.153]*

Təbii ki, ara qarışdırırlar, üzə duranlar, İblisə, Şeytana xidmət edənlər Vətənin də, Xalqın da, onun xeyrixah, sevən şair oğlunun da düşməni idi.

Ərtoğrul Cavid 1939-cu ildə yazırdı: “Babam Hüseyn Cavid bir Günəş idi. Yüksəldi, parladi, yarasaların gözlərini kor elədi. Lakin dumanlar onun qarşısını aldılar...” [2, s.141] Şairin qızı Turan Cavid isə 2004-cü ildə yazırdı: “... Hər şeyə görə - Atamı Vətən torpağına qovuşdurduğuna, Cavid ocağının çırağını yenidən yandırdığına ... və nəhayət, Cavid külliyyatının mükəmməl nəşri üçün sərəncam verdiyinə görə unudulmaz Heydər Əliyevə Tanrıdan rəhmət diləyirəm...” [2, s.141].

Daha bir fraqment “Hüseyn Cavidin abidəsi önündə” adlanır. Elçin şair xələfinin bugünkü durumuna aydınlıq gətirir:

*Bakıda Cavid bağında payız,
Ağacların yarpaqları tökülməyibdi hənuz.
Yağışlı, çisginli payız günündə,
Dayanmışam Cavidin abidəsi önündə... [2, s.156]*

Bu abidə Bakının məşhur bir yerində, hər kəsin gözü önündə ucalıb... Hüseyn Cavid insan ömrünü uzaq Sibirdə başa vurub. İndi isə şair ömrünü – heykəl ömrünü burada – Vətənin mərkəzi şəhərində, mərkəzi küçələrdən birində yaşamaqdadı. Bu ömür bundan sonra yəqin ki, bir xalqın ömrü qədər əbədi olacaq. Və unutmayaq ki, ilahi ədalət gec-tez qalib gəlir. Elçinin poeması da məhz bunu poetik şəkildə izah etməyə köklənib.

Elçinin digər poemaları da ayrı-ayrı şəxslərə ittihaf olunsada məqsəd eynidir: Vətənin taleyi, onun ağır yükü və bu yükün şairlər tərəfindən daşınması, onların dünyaya çatdırılması, etirazın yüksəlişi, ədəbiyyatda yeri, mövqeyi. “Elçin İsgəndərzadə yazdığı poemalardakı qəhrəmanları yalnız hissini təsiri ilə vəsf etmir. O, qəhrəmanlarını öyrənir, keçdikləri həyat yolunu, əməllərindəki uğurlarını, fəaliyyətlərindəki xeyrixahlıqlarını məhz bir insanşünas kimi tədqiq edir. Bəlkə də, onun bu tədqiqatının uğurlu olmasında alimliyi köməyinə çatır” [1, s.53].

Nəticə / Conclusion

Beləliklə, Elçin İsgəndərzadənin Vətəni tərənnüm edən poetik yaradıcılığı çox zəngindir, real həyat hadisələrinin, Qarabağ problemlərinin əks-sədasıdır və şair dünyasından fraqmentlərdir. Elçinin bir qarabağlı yazar kimi bütün şairlərə, ən çox qarabağlı şairlərə və həmçinin bütün dünyaya üzünü tutaraq Vətənin dərini poetik şəkildə hayqırmaq gücü var. Eyni zamanda, dərini onlarla bölüşmək bacarığı, səmimi poetik üsulu var. Bütün əsərlərində tərənnüm etdiyi, səsləndiyi şairlər ordusu var. Onun bir zamanlar yazdığı “Daha ümid yox qismətə, / zülm etdilər bu millətə, / qan qisası qiyamətə/ qalırımı, ana, qalırımı?!” – poetik sualına II Qarabağ müharibəsində cavab verildi ki, xeyr, şair, inan ki, qalmır! Bu gün düşmən tapdağından azad olunan Qarabağda bərpa və quruculuq işləri başlayıb. Yəqin ki, bugünkü azad Şuşa, Ağdam... şairin yeni poemalarının baş qəhrəmanına çevriləcək.

Ədəbiyyat / References

1. Buludxan Xəlilov. Bəyaz doğulan şeirlər. Bakı: Vektor, 2014.
2. Elçin İsgəndərzadə. Seçilmiş əsərləri. II c. Bakı: Vektor, 2017.
3. Qərib Mehdi. Elçin – el üçün. Bakı: Vektor, 2014.
4. Murad Köhnəqala. Ağ poeziyanın işığı. Bakı: Vektor.
5. Vaqif Yusifli. Bu, Elçin İsgəndərzadədir. Bakı: Vektor, 2015.

Отражение I Карабахской войны в стихах Эльчина Искендерзаде

Бахар Мамедова (Бардали)

Доктор философии по филологии

Институт литературы имени Низами Гянджеви НАНА. Азербайджан.

E-mail: baharmemmed3@gmail.com

Резюме. Большинство из двадцати двух опубликованных стихотворений Эльчина Искендерзаде относятся ко времени Первой карабахской войны. В этом смысле привлекают внимание такие произведения поэта, как «Скала Мамед Араза», «Шикесте Шахмара», «Климат безразличия», «Карабахская хроника», «Песни туранского воина», «Эта крепость - наша крепость». В этой статье исследователь Бахар Мамедова попыталась проанализировать те произведения, которые богаты патриотизмом. Небольшие стихотворения состояли из отдельных отрывков. Несмотря на сходство по форме, каждое из них по своему содержанию представляло собой самостоятельное поэтическое произведение. Также каждое из этих стихотворений посвящено выдающимся историческим деятелям - ученым, поэтам, художникам.

У других ученых также есть исследования посвященные стихам Э.Искендерзаде. Конечно же, автор в своей статье упомянула и их исследования.

Ключевые слова: Эльчин Искендерзаде, стихотворение, Карабах, война, описание, восприятие